

KAIP ATSIRADO ŽEMĖ

DANGUS IR ŽEMĖ

SAULĖ, MĖNULIS IR ŽEMĖ

Gyveno danguje Saulė ir Mėnulis. Jie turėjo dukrelę Žemę, kurią labai mylėjo. Kartą jie susipyko. Tada Saulė nutarė, kad ji viena saugos Žemę. Bet Mėnulis nesutiko ir padavė ją į teismą. Teisėjas Perkūnas bylą išsprendė šitaip: Saulė, kaipo motina, Žemelę saugos dieną, o Mėnulis tėvelis naktį; jam dar padės jo seselės Žvaigždės.

Nuo to laiko saulė šviečia tik dieną, o mėnulis ir žvaigždės – tik naktį.

NUKALTA SAULĖ

Senais laikais gyveno žmogus kalvis. Tada buvo visur tamsu, naktis ir naktis. Tai šis kalvis nutarė nukalti saulę. Paėmęs blizgančią geležį, kalė kalė ir nukalė per šešerius metus. Tada, užlipęs ant aukščiausios trobos, įmetė ją į dangų.

Ir iki šios dienos ji ten tebestovi.

NAŠLAITĖ ANT MĖNULIO

Kai kam atrodo, kad kaip tos dėmės ant mėnulio, tai mergaitė neša vandenį.

Sako, kad kadaise toji mergaitė buvo našlaitė. Pamotė ją vis siuntė į darbus. Skriausdavo, mušdavo. Ta pamotė buvo ragana. Kartą ji nusiuntė ją vandenio nešti. Užpykusi prakeikė ir nusiuntė į mėnulį. Ji su naščiais, su kibirais ir atsiradusi ant mėnulio.

PAŠAIPŪNĖ ANT MĖNESIO

Viena mergaitė ėjo vandens. Buvo jau vakaras, ir švietė mėnuo. Jibeeidama užkliuvo ir nusimušė koją. Supykusi sako:

– Sviesk, jei švieti, o dabar tai mano užpakalis daugiau šviečia.

Mėnuo labai įsižeidė, pakėlė ją nuo žemės ir perkorė su visais naščiais per save.

Ir dabar dar ji tenai matosi.

GRĮŽULO RATAI

Seniai, labai seniai žemėj buvo labai didelė sausra – išdžiūvo visas vanduo. Žmonės nebeturėjo ko atsigerti. Vieną naktį iš namų išėjo mergikė su samčiuuku vandens savo sergančiai motinai parnešti. Ėjo ėjo, nuvargo ir atsigulusi užmigo. Atsibudusi mato – samčiuukas pilnas vandens. Ji tą vandenį norėjo nešti motinai – tekina lėkė ir užkliuvo už šuniuko. Šuniukas gailiai sucypė, ir mergikei pagailo jo – pagirdė vandeniu. O kai mergikė paėmė samčiuoką, tas iš medinio pavirto į sidabrinį. Mergikė parnešė vandens ir padavė motinai, o motina sako:

– Aš jau greit mirsiu, gerk tu pati.

Tuo tarpu į trobą įėjo pakeleivis žmogus ir paprašė atsigerti. Mergikė davė jam atsigerti, pati negėrusi. Samtelyje rados septyni dideli deimantai, iš jų pasipylė skaidrus vanduo. Tie deimantai

pakilo į viršų, į dangų, ir pavirto žvaigždynu.

Dabar tą žvaigždyną vadina Samteliu, arba Grįžulo Ratais.

SIETYNAS

Vieną kartą Marija sijojo miltus. Marijai išėjus laukan, velnias įlėkė į vidų ir pavogė sietelį. Sugrįžusi Marija, neradusi sietelio, pradėjo visur jo ieškoti ir atrado sulankstytą po lova. Tada Marija sietelį įstatė į dangų, ir iki šios dienos tas sietelis yra danguje, vadinamas Sietynu.

PAUKŠČIŲ KELIAS

Rudenį ant dangaus atsiranda šviesi juosta. Tai Paukščių Keliu vadinasi. Jie, kai naktį lekia už marių, labai neregį. Tai dievas padarė, kad jiems būtų šviesu. Rudenį šita šviesa regėt ant dangaus.

KAIP ATsirADO ŽEMĖ

Nebuvo nieko, tik vanduo. Tais vandenimis yrėsi mažas laivelis, kuriame sėdėjo dievas, o velnias yrė. Pagaliau juodu nutarė pasilsėti, tiktai nėra kur. Tada ir sako dievas velniui:

– Nerkis į dugną ir iškelk iš ten saują žemių.

Velnias murkt į gelmę. Po valandos iškilo, atgniaužė kumštį, o ten nieko – vanduo viską buvo išplovęs iš delno. Murktelėjo kitą kartą – vėl nieko. Murktelėjo trečią kartą. Šį kartą dievas apžiūrėjo velnio plaštaką, pirštus. Tik po nagais buvo neišplauta truputėlis dumblo. Dievas iškrapštė velnio panages, sulipdė iš tų trupinėlių grumstelį ir, padaręs mažą salelytę, padėjo ją ant vandens. Prie jos prisiryė su laiveliu. Dievas išlipo ant salelės, atsigulė ir užmigo. O velnias miegoti negali. Kaip čia nusikračius tuo dievu, – vis galvojo jisai. Tada jau vienas liktų viešpačiu pasaulyje. Ir nutarė dievą prigirdyti. Nutvėręs jį miegantį, ėmė tempti prie kranto už kojų. Bet krantas vis tolyn ir tolyn slenka. Tada velnias ėmė tempti priešingon pusėn į kitą krantą. Bet ir tasai tolo ir plėtėsi. Taip velnias tąsė miegantį dievą už kojų po salą ir pagaliau pastebėjo, kad sala jau nebe sala, o be galo be krašto didelis žemės plotas. Pagaliau nubudo dievas ir, pamatęs velnio piktus kėslus, nugramzdino jį pragaran, o žemėn paleido gyventi žmogų.

KODĖL ŽEMĖ NELYGI

Pradžioje pasaulio nebuvo nei žemės, nei saulės, nebuvo nieko, tiktai vien vanduo. Ant tų vandenų viešpatavo du dievu. Pirmasis dievas buvo vyresnis ir galingesnis už antrąjį. Pirmasis dievas žinojo, jog ant dugno tų vandenų yra truputis žemės. Todėl pasiuntė antrąjį dievą, idant tas atneštų jam tą žemę. Antrasis dievas buvo neužganėdintas, kadangi jis, kaipo jaunesnysis, turi tarnauti pirmajam dievui. Todėl nuėjo ir, suradęs tą žemę, iš pykčio suvalgė didesniąją dalį, o dievui parnešė visai mažai. Pirmasis dievas paėmė tą žemę ir pradėjo barstyti ant vandens. Žemė ėmė brinkti ir stiprėti. Tuo pačiu laiku pradėjo brinkti suvalgytoji žemė antrojo dievo viduriuose. Šis is skausmo pradėjo bėgioti po visą žemę ir vėmti be jokios tvarkos. Kurioje vietoje daug išvėmė, tenai pradėjo augti dideli kalnai, o kur mažiau – tenai mažesni kalneliai, o kur visai nevėmė – ten žemė pasiliko lygi.

Iš tos tai priežasties mūsų žemė nelygi. Vandenų labai daug liko neužsėtų, nes neteko žemės.

VELNIŲ BALOS

Kai dievas kūrė pasaulį, tai kažkokią sėklą sėjo – ir iš jos darėsi žemė. O tuo kartu prie dievo buvo šitas, kuris dabar yra velnių viršininku, – Licipėras. Tai anas ėmė tos dievo sėklos ir pasisėmė burnon. Pradėjo jam ta sėkla žiaunas plėšt – pradėjo burnoj augt. Tai jam dievas irgi liepė sėt. Na, anas pasėjo, ir iš jo sėklos pasidarė bala.

Paskui, kai aniuolai nusidėjo dievui ir juos išvarė iš dangaus, anys, iš dangaus išeidami, klausė

dievą:

- Kur mums dėtis?
  - Eikit ant tos žemės, kurią jūs sukūrėt, – pasakė dievas.
- Tai velniai ir būna balose.

KALNAI, PELKĖS IR UPELIAI

Kada Adomas perėjo visas žemes, tai kur žengdamas koją užkėlė, tai čia paliko kalnai, o kur neužžengė, paliko pelkės ir nederanti žemė. O kur verkdamas apsistojo, tai čia pasiliko grioviai ir upiukai nuo ašarų, bėgantys savo taku ing vakarus.

O kada sugrįžo iš vakarų į rytus, visą žemę apvaikščiojęs, pradėjo žemę kasti su kastuvu ir ardyti dėl savo maisto.

ŽENKLINTI AKMENYS

Dievas, sukūręs pasaulį, labai puikiai viską surėdęs: pradėjo žolės žaliuoti, medžiai augti. Bet velniui nepatikęs toks darbas. Užsimanęs pakenti dievui ir gamtai. Dėl to užsėjęs žemę akmenine sėkla – smulkiomis grūdėmis, kurie labai gašiai augo ir plėtės. Per tris dienas užplėtė didžius žalumynų plotus. Matydamas velnio paikybę, dievas užsimanė patremti. Užleido didį šaltį, kuris šaldydamas sutraukė akmenis į didžius ir mažus gumulaičius. Traukiantis akmenims nuo šalčio, velniukai kai kuriose vietose šokinėjo, norėdami suturėti akmenis nuo gumulavimosi. Dėl to dabar daug akmenų esą su ženklais: rodos, kad žmogaus pėdos, karvių pėdos įsispaudusios tebesančios. Tai pasidarė jau nuo senų laikų, nuo pasaulio sukūrimo, akmenų pasėjimo.

SPJUDO SEILES

Buvo Spjudas – žmogus milžinas. Vaikščiojo jis apie laukus, ir kur tik rado blogą žemę, ten spjudė. Ir darė iš tų seilių akmenys. Ir jie vis augo ir augo. Dievas išvydo tai ir užleido šalną, kad akmenys neužkariautų pasaulio. Ir tada jie daugiau jau neaugo.

ŽMOGUS

ŽMOGAUS SUKŪRIMAS

Labai senais laikais, kai dar žmonių ant žemės nebuvo, gyveno vienas ponas dievas, visų karalių karalius. Bet tada jis dirbo visus prastus darbus, kaip ir mes kad dirbame.

Kartą dievas plovė paišiną veidą, nes krosnį bekūrendamas buvo susitęsęs. Jam besiprausiant, vienas lašas vandens nukrito žemėn. Tas vandens lašas, nukritęs žemėn, pavirto žmogum.

Taip ir buvo sutvertas pirmasai žmogus. Dievas, matydamas, kad vienam žmogui nuobodu, sutvėrė moterį. Vyrą pavadino Adomu, o moterį – Ieva.

ŽMOGAUS LIGOS

Viską sukūręs, dievas pamanė sau: „Reikia žmogų nulipyti iš gryno molio.“ O kada jau buvo nulipytas, tiktai laukė, kol sustings ir sudžius molis, tai dabar kur buvęs kur nebuvęs, Liucius atpuolė. Atpuolęs visą tą nulipyto žmogaus molį subadė, susmaigė su pirštu. Ir pats sau pasitraukė. O dievas, radęs taip padaryta, pašaukė jį prie savęs sakydamas:

– O ką tu čia dabar padarei?

O tas sako:

– Vai, dieve, aš gerai padariau, nes kad jis, žmogus, sveikas gyvens pasauly, tai tave suvisu užmirš.

O dievas sako:

– Kaip tai gal būti?

– O tai yra: kiek čia yra mano subadymų, tai jis turės tiek ligų, sopulių, vargų ir bėdų. O per tuos kentėjimus atmins tave.

Bet dėlto liepė anam dievas užlipyti subadymą ir užteplioti visą suadymą, kad taip būtų dailu kaip buvo. Bet tasai Liucius lygindamas tikrai paviršiu užtepliojo, o visą nešvarumą, skyles iš viršaus i vidų suglostė.

Taip ir šiandien yra: vidury kūno to nešvarumo užlyginta, kur subadytos vietos buvo, tai ir ligų kuo daugiausia yra kūno viduriuose.

IEVOS SUKŪRIMAS

Dievas, jau viską padaręs, sukūrė Adomą. Žiūrėdamas į savo kūrinčius, matė, kad jie visi turi savo porą – patinėlius ir pateles – ir kad jie mylisi, kad jiems smagu ir linksma. Tik vienas Adomas po rojų slampinėja ir neturi su kuo pasidžiaugti, pasilinksminti. Dievui net pagailo Adomo, ir jis nusprendė ir Adomui sutverti draugę, panašią į jį. Dievas, užmigęs Adomą, išlaužė jam šonkaulį, rojaus upelyje gražiai nuplovęs, padėjo ant akmens, kad pradžiūtų, o pats, atsėdęs ant pievutės, klauso rojaus paukštelių gražiausių čiulbėjimų, gėrėsi rojaus gėlelių žiedelių puikiais kvapais. Saulutei kaitinant, dievas pradėjo snūduriuoti, gal net ir užmigo.

Kur buvęs kur nebuvęs, atbėgo šuva, užuodęs kaulo kvapą, ir prišokęs, griebė džiūstantį šonkaulį. Dievas tuo tarpu prabudo, griebė šunį, bet suspėjo nutverti tik už pat uodegos galo. Šuva persigandęs visu smarkumu šoko – ir uodegos galo oda nusinėrusi liko dievo saujoje. Dievas pyktelėjęs tą šuns uodegos galiuką metė žemėn, sakydamas:

– E va!

Tik strakt jauna, graži nuoga mergina. Dievas pamatęs net šyptelėjo. Paėmęs Ievą nuvedė ir dovanojo Adomui, kad jam būtų linksmiau, kad jis rojuje nenuobodžiautų.

Ir ligi šių laikų moteryse yra liekanų to šuns uodegos kraujo. Jos prie vyrų glaudosi, meilinas kaip šuneliai ir loja kaip tikros kalės.

ŽMOGAUS METAI

Kitą kartą dievas sukūręs žmogų ir gyvulius. Paskirstęs amžių po 40 metų – žmogui, šuniui, beždžionei. Dievas pavadinęs arklį ir sakąs:

– Daviau tau keturiasdešimt metų amžiaus. Ar bus gerai?

Arklis pagalvojęs ir atsakęs:

– Tiek daug metų nenoriu. Ir taip įkyrės plakamam. Užteks man dvidešimt metų.

Dievas jam paskyręs dvidešimt metų. Dvidešimt metų jam liko. Paskui pasikvietęs šunį ir sakąs:

– Duodu tau keturiasdešimt metų. Ar bus gerai?

Šuo pagalvojęs ir pasakęs:

– Tiek daug metų nenoriu. Įkyrės šaltį, alkį kentėti, žmonėms vergauti. Užteks man ir dvidešimt metų.

Dvidešimt metų ir vėl liko. Dievas jau turi keturiasdešimt metų likusių.

Dievas pašaukęs beždžionę ir pasakęs:

– Skiriu tau keturiasdešimt metų. Ar būsi patenkinta?

Ji pagalvojusi ir atsakiusi:

– Tiek daug metų ant žemės gyventi nenoriu. Užteks man ir perpus – dvidešimt metų.

Dievui jau atliko šešiasdešimt metų. Jis pašaukęs žmogų ir sakąs:

– Skiriu tau keturiasdešimt metų. Ar būsi patenkintas?

Žmogus pasakęs:

– Būsiu.

Dievas sakas:

– Gal nori dar dvidešimt metų?

– Pridėk.

Dievas jam pridėjęs likusius arklio metus. Žmogus pasidaręs dar labiau patenkintas. Dievas pastebėjo, kad žmogui tinka metų turėti kuo daugiau, ir sako:

– Imk dar dvidešimt metų.

Žmogus sutikęs su džiaugsmu ir tuos paimti. Dievas atidavęs likusius šuns metus.

– Gal dar nori dvidešimt metų?

– Pridėk ir tuos.

Dievas pridėjo likusius beždžionės metus.

Užtat žmogus per amžių gyvena visokių metų. Lig keturiasdešimt metų gyvena kaip žmogus: dirba, pasilinksmina, pasivažinėja, linksmai pagyvena su žmonėmis. Pabaigęs keturiasdešimt metų, stoja gyventi arklio metus. Neberūpi jokie pasilinksminimai, išėigos. Tik dirba ir dirba. Ir taip dirba iki šešiasdešimt metų, kol jėgų turi. Nuo šešiasdešimt metų pasibaigia jėgos. Pradedą gyventi šuns amžių. Dirbti nebegali, o atsisėdęs loja ir loja tartum šuo, tuo vesdamas jaunesnius iš kantrybės. Ir taip amžių pragyvena iki aštuoniasdešimt metų. O kai jau baigia aštuoniasdešimt metų, lieka kaip beždžionė. Nebemoka ir su žmogumi kalbėtis, kur eiti, kur dėtis.

Ir taip žmogus baigia savo gyvenimą.

MIRTIES PRIEŽASTIS

Dievas dalijo visiems darbus. Giltinei sako:

– Tu gausi eiti žmones pjaudama.

Giltinė nusiskundė:

– Ant manęs žmonės pyks.

Dievas sako:

– Sudėsiu priežastį.

Užtat visada mirtis būna su priežastimi: jei kas užsimuša, jei kas paskęsta – nėra ko giltinės kaltinti.

KODĖL ŽMONĖS NEŽINO MIRTIES LAIKO

Seniau žmonės žinojo, kada mirs. Nu, jisai jau žino, kad jau, va šiandien, ryt mirs, ir jam reikia tvora tvert. Tai jis šiaudinę tvorą tveria, iš šiaudų. Eina dievas.

– Ką, – sako, – darai?

– Tvorą tveriu.

– E kol', – sako, – iš šiaudų?

– E kam man, – sako, – aš jau mirsiu.

– A tai tu, – sako, – žinai, kad mirsi?

Sako:

– Žinau.

– Tai daugiau nežinosi, – sako.

Ir nuo to žmogus nežino savo mirties laiko.

KODĖL NĖRA SOTIES

Kad Adoms, pirmą vagą išvaręs, nebūtų atgal atsižiūrėjęs, tai būtų žmonės turėję sotį. Bet kad atsižiūrėjo, pamatęs pilną vagą prikirusią visokių paukštelių ir gyvuolėlių, pasakęs:

– Tai neužteksiu tos vienos vagos, reik ir daugiau praarti.

Antrą išvaręs, trečią ir t. t.

Užtai ir dabar kiekvienam vis rods daugiau ir daugiau.

SENELIS MOKO ŽMONES DARBŲ

Vieną kartą senovėje viena mergaitė meta audeklą ant tvoros, nes ji dar nežinojo, kas tie mestuvai. Eina pro šalį senelis ir sako jai:

- Kodėl taip meti audeklą ant tvoros?
- Kad aš nežinau, kaip kitaip, – atsakė mergaitė.

Senelis parodė mergaitei, kaip padaryti mestuvus ir kaip su jais dirbti.

Mergaitė pasidirbdino mestuvus.

Kitą kartą eina vėl tas pats senelis pro tą vietą ir, užėjęs į gryčią, randa mergaitę metančią audeklą, bet jau ant mestuvu, senelis klausia jos:

- Kas tave išmokė pasidirbt mestuvus?
- Aš pati išmokau, – atsakė mergaitė, nes ji nebepažino to senelio.

Senelis tada, supykęs ant mergaitės, kad jo loskos nestojo, pasakė jai:

- Ir dieną, ir naktį jūs neturėsit atilsio, dirbsit ir dirbsit.

Kitą kartą eina senelis ir mato, kaip žmogus aria su šaka, pats ją traukdamas. Senelis sustojo ir pamokino žmogų, kaip padaryt arklą, kad galėtų jį traukti arklys.

Žmogus pasidarė arklą.

Kitą kartą eina vėl senelis ir mato, kad tas žmogus aria jau arklų. Sustojo jis ir klausia žmogaus:

- Kas tave pamokino pasidaryti arklą?
- Ogi ėjo pro šalį toks senelis. Jis mane ir pamokino. Aš jo paklausiau ir pasidirbau arklą.

Senelis jam pasakė po to:

- Tu ir padirbsi, ir pailsėt galėsi.

Taigi dėl to moterys neturi niekad poilsio, o vyrai padirbę gali ir pailsėti.

GELEŽIES SUVIRINIMAS

Seniau ant žemės kalviais tebuvo tik pragaro kipšai. Žmonės galėjo vartoti kūjį ir reples, galėjo šį tą padaryti, bet suvirinti geležį tesugebėjo tik velniai. O šie žmonės tos paslapties neišdavė. Gudrus žemaitis stojo už gizelį prie velnio kalvio ir mano: akylai stebėsiu meistro darbą, turėsiu išgauti paslaptį, kaip suvirinti geležį. Išbuvo metus ir kitus, o paslapties nesužinojo. Nustojęs vilties, metė kalvę, tik velniui sako:

- Uždėsiu savo kalvę, viską moku dirbti, tau nebevergausiu.
- O kaip bus su suvirinimu geležies?
- Sugebėsiu ir tą padaryti.

Po kiek laiko sutinka jį buvusis meistras ir klausia:

- Kaip sekasi amatas?
- Kuo puikiausiai.
- Ir geležį suvirini?
- Geriau už tave.
- Turbūt smiltis barstai ant geležies?
- Apsieinu ir be tų.

Čia galvoja žemaitis: „Kad išsitarė apie smiltis, turbūt jos reikalingos geležiai virinti.“

Eina, mėgina – tikrai, geležį jos sutraukia: du gabalu kaip vienas pasidaro.

Uždėjo kalvę, prisiėmė gizelių, išmokė tuoj amato. Ir velniai, darbo nebetekę, gavo pragaran išsikraustyti – kas prie anų eis, kad jau žmonės to amato pramoko.

VELNIO IR DIEVO PADARGAI

Dar pirmiau velnias užvis geriausius padargus vartojo. Kad niekur nebuvo žinomi dalgiai ir kiti geri

įtaisymai, o jis nors vieną turėjo. Vieną kartą per šienapjūtę velnias pjovė šieną su dalgiu, o ponas dievas, kaip dalgio neturėjo, tai jis savo pievose su kalnu pjovė. Ponas dievas, matydamas, kad su kalnu nėra koks pjovimas, naktį užleidęs velniui saldų miegą, paėmęs jo dalgį, ir kuone visas savo pievas išpjovęs; potam dalgį padėjęs, kur buvęs. Velnias, kad gerai išmiegojo, atsikėlęs pamatė, kad ponas dievas kuone visą pievą išpjovęs, o jo dar tik gera pradžia. Tuoj velnias ir pradėjęs vadinti poną dievą dalgį į kalną mainyti. Ponas dievas ir atidavęs velniui kalną, o nuo velnio paėmė dalgį. Kai abudu ėmė pjauti, ponui dievui vėl gerai einas.

Taip ponas dievas kitą kartą tankiai apgaulinėjo velnią. O kad velnias kvailas, ir priežodis tą mums mena: „Kvailas kaip velnias.“

PADOVANOTAS PJAUTUVAS

Dievas vaikščiojo po žemę, ir žmonės neturėjo kuomi pjauti rugių. Dievas ėjo, žmonių nebuvo lauke – ir įkišo pjautuvą pėdon. Atėjo žmonės, daboja pėdon – nežino, kas yra. Tai jie mušt lazda pėdą!

Kaip atsirado žemė: lietuvių etiologinės sakmės, sudarė ir parengė Norbertas Vėlius, Vilnius: Vaga, 1986, p. 15, 17–21, 24–25, 30–35.